

✓ HỆ THỐNG SINH THÁI CHO DOANH NGHIỆP KHỞI NGHIỆP Ở VIỆT NAM

PHẠM HỒNG QUẤT, PHAN HOÀNG LÂN

Cục Phát triển Thị trường và Doanh nghiệp KH&CN

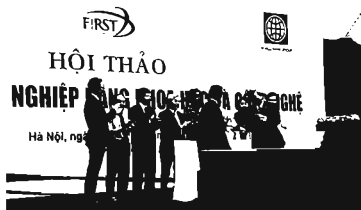
Các tác giả cho rằng, hệ thống sinh thái cho doanh nghiệp khởi nghiệp (startup) tại Việt Nam đã phát triển khá mạnh mẽ trong những năm gần đây nhưng chưa thực sự tạo ra tiếng vang. Thông qua phân tích thực trạng hệ thống sinh thái cho các startup trong nước, theo các tác giả, để khuấy động phong trào khởi nghiệp, Nhà nước đóng vai trò quan trọng thông qua xây dựng các cơ chế, chính sách khuyến khích phát triển các doanh nghiệp khoa học và công nghệ (KH&CN). Đây cũng chính là cách mà nhờ đó các nước phát triển đã làm thành công.

Thực trạng hệ thống sinh thái cho doanh nghiệp khởi nghiệp ở Việt Nam

Theo phân tích của Technasia¹, hệ thống sinh thái cho startup ở Việt Nam phát triển khá mạnh mẽ trong vòng 2 năm trở lại đây nhưng lại khá "lặng lẽ" trong con mắt cộng đồng quốc tế. Lý do chính nằm ở chỗ, cộng đồng khởi nghiệp ở trong nước vẫn chưa tạo ra được những cái tên công ty có sức hút mạnh mẽ như Google hay Facebook, hoặc tên tổ chức ươm tạo (incubator), tổ chức thúc đẩy kinh doanh (business accelerator) như Y Combinator ở Hoa Kỳ. Có lẽ chỉ đến khi Flappy Bird "làm mưa làm gió" trên truyền thông trong nước và quốc tế gần đây thì người ta mới đặt câu hỏi rằng thực trạng của hệ sinh thái khởi nghiệp ở Việt Nam đang ở đâu và như thế nào? Để trả lời câu hỏi này, một số chuyên gia trong lĩnh vực khởi nghiệp² đã đúc kết như sau:

Làn sóng khởi nghiệp đầu tiên của Việt Nam diễn ra cách đây khoảng 10 năm cùng với sự xuất hiện của những cái tên công ty khởi nghiệp thành công như VNG, VC Corp hay Vatgia. Đây là một vài trong số những công ty được đầu tư bởi IDG Ventures Vietnam - quỹ đầu tư mạo hiểm đầu tiên ở Việt Nam đến từ Hoa Kỳ.

Làn sóng khởi nghiệp lần thứ hai diễn ra vào những năm cuối thập kỷ đầu tiên của thế kỷ XXI, được đánh dấu bởi sự tham gia đầu tư của CyberAgent Ventures, quỹ đầu tư mạo hiểm ở Việt Nam có nguồn gốc từ Nhật Bản. Họ cũng đã tạo nên một số cái tên có tiếng như Nhaccuatui hay Tiki.vn. Các chuyên gia cũng cho rằng, thời điểm hiện tại chúng ta đang đứng giữa làn sóng thứ hai và thứ ba của phong trào khởi nghiệp, đánh dấu bởi sự lên xuống trong hoạt động kinh doanh của Nhomma.com.

Để hiểu sâu hơn về các chủ thể đóng vai trò chính trong hệ sinh thái khởi nghiệp hiện có ở Việt Nam, các chuyên gia xếp loại các chủ thể đó như sau:

Nhà đầu tư

Chủ thể không thể thiếu được trong hệ sinh thái khởi nghiệp là những nhà đầu tư mạo hiểm/quỹ đầu tư mạo hiểm cho doanh nghiệp khởi nghiệp. Ở Việt Nam, trong số những nhà đầu tư lớn không thể không nhắc đến IDG Ventures Vietnam, có thể coi là quỹ đầu tư cho startup trong lĩnh vực công nghệ tồn tại lâu nhất ở Việt Nam và đã mang vào Việt Nam 100 triệu USD để đầu tư cho các startup tiềm năng trong vòng 10 năm trở lại đây³. Ngoài ra, CyberAgent Ventures, quỹ đầu tư của Nhật Bản cũng là một trong những quỹ đầu tư tích cực nhất ở Việt Nam. Tại thời điểm hiện tại, quỹ này đang tìm kiếm cơ hội để đầu tư cho startup trong lĩnh vực thương mại điện tử (e-commerce).

DFJ Vinacapital hay Sumitomo là những cái tên quỹ đầu tư mới tham gia vào thị trường nhưng cũng đã có những phi vụ đầu tư khá lớn vào giai đoạn sau trong quá trình

phát triển của startup (series B). Cụ thể, DFJ Vinacapital đầu tư 2 triệu USD cho công ty xây dựng phần mềm quyết toán thuế TS24, trong khi Sumitomo đầu tư 2 triệu USD cho Tiki.vn. Cũng có những quỹ/công ty lại lựa chọn đầu tư vào giai đoạn đầu phát triển của startup (series A hoặc trước Series A) như PVNI đầu tư cho startup trong lĩnh vực giáo dục, thực phẩm hay OneCapitalWay đầu tư cho một số startup trong lĩnh vực e-commerce⁴. Ngoài ra còn một số công ty/quỹ đầu tư khác từ Việt Nam cũng như trong khu vực như Kusto Tiger IT Fund, IDT, Mekong Capital, Cloud Funding, VI Corporation, Gale Greek Investment⁵.

Trên đây là những quỹ/công ty đầu tư lớn góp phần tạo nên tên tuổi của một số doanh nghiệp khởi nghiệp thành công, nhất là trong lĩnh vực games, internet và e-commerce. Tuy nhiên, quy trình chọn lựa của họ rất khắt khe và không phải startup nào cũng có thể tiếp cận được. Các startup trong nước thông thường chỉ dựa vào tài chính của gia đình, bạn bè, người thân. Đây chính là những nhà đầu tư thiên thần (angel investors) của startup. Tuy nhiên, những khoản đầu tư này thường không đáng kể và chỉ trong giai đoạn đầu phát triển của startup. Hầu hết những nhà đầu tư thiên thần cũng không giúp được startup trong định hướng sản phẩm, phát triển kế hoạch kinh doanh nên rất nhiều startup đã rơi vào tình thế khó khăn về mặt tài chính sau một vài năm hoạt động. Theo đánh giá chung của IDG Ventures Việt Nam, tỷ lệ thất bại của startup ở Việt Nam là khoảng 80% trong ba năm đầu tiên⁶.

Cơ sở ươm tạo và tổ chức thúc đẩy kinh doanh

Cơ sở ươm tạo và tổ chức thúc đẩy kinh doanh là những môi trường ươm mầm tốt nhất để startup hoàn thiện sản phẩm phù hợp với định hướng thị trường, được trang bị đầy đủ kỹ năng kinh doanh và được hỗ trợ để gọi vốn⁷.

Trong khu vực tư nhân, một số cơ sở ươm tạo và tổ chức thúc đẩy kinh doanh nội bật có thể kể đến như: Topica Founder Institute - một trong những cơ sở ươm tạo startup đầu tiên và cũng đáng chú ý nhất trong hệ thống cơ sở ươm tạo tư nhân. Trong số những startup đã thành công từ Topica Founder Institute có Yton.vn và Appota. 5Desire cũng là một trong những công ty ươm tạo và tư vấn cho startup có tiếng ở Hà Nội. Thành lập từ năm 2010, 5Desire đã khởi động một số chương trình ươm tạo, cung cấp không gian văn phòng (office space) cũng như tổ chức một số sự kiện cho startup. Egg Agency là một tổ chức thúc đẩy kinh doanh trong lĩnh vực kỹ thuật số. Họ không chỉ cung cấp office space và ý kiến tư vấn cho startup mà còn thực sự mang về những hợp đồng trong lĩnh vực kỹ thuật số cho các startup của mình⁸.

Ngoài những cơ sở ươm tạo nêu trên, một số doanh nghiệp lớn trong lĩnh vực công nghệ cũng thành lập cơ sở ươm tạo riêng, ví dụ như Vườn ươm doanh nghiệp của Bách

khoa - FPT; Vườn ươm lập nghiệp cho sinh viên của FPT - FICO; Vườn ươm SBI (công ty TNHH ươm tạo doanh nghiệp phần mềm Quang Trung - HCM); Vườn ươm Vatgia; Cơ sở ươm tạo YouNet Incubator của Công ty Younet, một công ty khá thành công trong lĩnh vực tư vấn phát triển mạng lưới khách hàng. Hầu hết các cơ sở ươm tạo trên đều được hỗ trợ tài chính bởi các doanh nghiệp lớn, do đó ngoài việc cung cấp gói tư vấn, hỗ trợ, họ còn cung cấp vốn mỗi (seed funding) cho các startup, ví dụ như Vườn ươm doanh nghiệp của Bách khoa - FPT cung cấp vốn mỗi khoảng 10.000 USD; Vườn ươm Vatgia sẵn sàng bỏ ra 1 triệu USD cho những startup có tiềm năng và từ khi bắt đầu chương trình ươm tạo năm 2011 đến nay, đã ươm tạo khoảng 5 startup; Chương trình ươm tạo của Younet cung cấp gói hỗ trợ ươm tạo cho startup trị giá 35.000 USD, đồng thời vốn mỗi khoảng 10.000 USD⁹.

Hiện tại, cũng có một số cơ sở ươm tạo tư nhân với quy mô nhỏ hơn chỉ cung cấp không gian văn phòng và dịch vụ tư vấn nhưng không cung cấp vốn mỗi cho startup như Hub, IT, SaigonHub, Clickspace¹⁰.

Trong hệ thống cơ sở ươm tạo doanh nghiệp, một số cơ sở vốn đầu tư lớn từ Nhà nước hoặc kết hợp giữa Nhà nước với tư nhân, như vườn ươm tạo đã được thành lập trong Trường Đại học Bách khoa Hà Nội, Trường Đại học Bách khoa TP Hồ Chí Minh, Khu Công nghệ cao Hòa Lạc, Khu Nông nghiệp công nghệ cao, Vườn ươm doanh nghiệp chế biến thực phẩm Hà Nội (HBI). Một số cơ sở ươm tạo này đã tạo ra một số thành công nhất định nhưng cũng gặp phải khá nhiều khó khăn trong quản lý, tài chính, hiệu quả đầu tư cho doanh nghiệp¹¹.

Cộng đồng doanh nghiệp khởi nghiệp và các sự kiện dành cho doanh nghiệp khởi nghiệp¹²

Mặc dù môi trường ở cơ sở ươm tạo và tổ chức thúc đẩy kinh doanh có thể làm bàn đạp cho sự phát triển của các startup, nhưng không phải startup nào cũng có điều kiện để được tham gia vào các cơ sở trên. Do đó, các startup ở Việt Nam thông thường lựa chọn việc củng cố kỹ năng về khởi nghiệp, tiếp cận nhà đầu tư và giao lưu với các startup khác thông qua hai hình thức chính: tham gia cộng đồng startup online và tham gia các sự kiện dành cho startup.

Một số sự kiện nổi bật dành cho startup ở Việt Nam cũng như trong khu vực mà startup Việt Nam có thể tham gia bao gồm: Demo Asean, Startup Asean, BarcampSaigon, Mobile Day, Startup weekend (NEXT), Start me up, Techcamp Saigon, Tech talks, Google for Entrepreneur week, Web Wednesday...

Một số cộng đồng startup lớn bao gồm Starhub.vn, Twenty.vn, Startup.vn và Launch, là trung tâm của các hoạt động trao đổi online giữa các startup, có số người tham gia vượt quá 40.000 người. Một số trang thông tin về startup như Techinasia.com, Techdaily.vn, Action.vn, ICTnews.vn, pandora.vn... cũng là nơi startup có thể cập nhật thông tin thường xuyên về tình hình hệ thống sinh thái khởi nghiệp, tình hình phát triển của các startup nói chung, những phi vụ sắp nhập, mua bán, gọi vốn lớn cũng như nâng cao kỹ năng quản lý và kinh doanh cho mình.

Cuộc thi khởi nghiệp cho sinh viên

Mặc dù sự tăng trưởng về số lượng và hình thức của các cơ sở ươm tạo và tổ chức thúc đẩy kinh doanh hay những chương trình, sự kiện cho startup nêu trên đã làm hệ thống sinh thái khởi nghiệp của Việt Nam trở nên sôi động hơn những năm gần đây, nhưng nhiều chuyên gia và nhà đầu tư vẫn cho rằng, ngày càng khó tìm ra những startup có chất lượng để đầu tư. Ông Trần Việt Đức, Phó Tổng giám đốc IDG Ventures Vietnam cho rằng, cách hiệu quả nhất để cải thiện vấn đề này là tập trung xây dựng tiềm năng của startup bằng cách khơi dậy tinh thần khởi nghiệp của các bạn sinh viên¹³.

Hiện nay, đã có một số phong trào khởi nghiệp cho sinh viên như cuộc thi Khởi nghiệp cùng Kawai của Trường Đại học Ngoại thương hay cuộc thi khởi nghiệp do Phòng Thương mại và Công nghiệp Việt Nam tổ chức. Đây là những cuộc thi đã gây được tiếng vang lớn trong cộng đồng sinh viên đam mê khởi nghiệp. Nhiều câu lạc bộ nghiên cứu khoa học, câu lạc bộ doanh nghiệp trẻ hay câu lạc bộ khởi nghiệp khác cũng đã được thành lập ở một số trường đại học như: Nông nghiệp Hà Nội, Bách khoa Hà Nội... Tuy nhiên có thể thấy, các câu lạc bộ này còn gặp phải nhiều khó khăn trong quá trình hoạt động¹⁴.

Một số nhà đầu tư đánh giá rằng chất lượng dự án khởi nghiệp của sinh viên Việt Nam chưa cao bởi kiến thức và kỹ năng khởi nghiệp của họ còn hạn hẹp. Ngoài ra, sinh viên khi khởi nghiệp cũng gặp phải nhiều khó khăn về mặt kinh phí cũng như không có người cố vấn, cảm tay chỉ việc trong giai đoạn đầu khó khăn của startup. Cũng chưa có sự giao lưu giữa sinh viên của các khối ngành như giữa sinh viên của các ngành liên quan đến kinh tế, kinh doanh với các ngành liên quan đến kỹ thuật. Trong khi đó, sinh viên giỏi kinh doanh thì không có sản phẩm công nghệ tốt và sinh viên có sản phẩm công nghệ hoàn thiện hơn lại không có khả năng cũng như mong muốn kinh doanh¹⁵.

Chính vì vậy, nhiều chuyên gia cho rằng, rất cần thiết để xây dựng môi hệ thống sinh thái khởi nghiệp dành cho các bạn sinh viên để đảm bảo giải quyết các vấn đề tồn đọng nói trên.

Doanh nghiệp khởi nghiệp dưới hình thức doanh nghiệp KH&CN

Khi nói đến doanh nghiệp khởi nghiệp trong lĩnh vực công nghệ (technology startup) người ta thường liên tưởng đến doanh nghiệp được thành lập bởi những người trẻ có tinh sáng tạo và đam mê kinh doanh. Họ cũng chính là những thành viên tích cực tham gia những cộng đồng khởi nghiệp như Launch hay Startup.vn, tham gia những sự kiện cho doanh nghiệp khởi nghiệp như những Hackathons hay Startup Weekend, là đối tượng những cơ sở ươm tạo tư nhân như 5Desire hay Founder Institute hướng dẫn và những nhà đầu tư như IDG Ventures Vietnam hay CyberAgent Ventures tìm kiếm để đầu tư.

Tuy nhiên, có một đối tượng doanh nghiệp khác thường ít được coi là technology startup nhưng bản chất thì hoàn toàn giống như vậy. Đó chính là những doanh nghiệp thành lập và hoạt động kinh doanh dựa trên kết quả nghiên cứu khoa học và phát triển công nghệ. Những doanh nghiệp này được gọi chung là doanh nghiệp KH&CN, là đối tượng được nhắc đến lần đầu tiên trong Nghị định số 80/2007/NĐ-CP ngày 19.5.2007 của Chính phủ về doanh nghiệp KH&CN và những văn bản liên quan ban hành sau đó, thể hiện nhân định của Nhà nước coi họ là chủ thể quan trọng trong việc ứng dụng, thương mại hóa kết quả nghiên cứu để tạo ra những sản phẩm có hàm lượng KH&CN và giá trị gia tăng cao, góp phần thúc đẩy năng lực cạnh tranh quốc gia. Những văn bản được ban hành, trong đó gần đây nhất là Quyết định 592/QĐ-TTg ngày 22.5.2012 phê duyệt Chương trình hỗ trợ phát triển doanh nghiệp KH&CN và tổ chức KH&CN công lập thực hiện cơ chế tự chủ, tự chịu trách nhiệm (gọi tắt là Chương trình 592), đã đưa ra những hỗ trợ cụ thể cho việc thành lập, hoạt động của doanh nghiệp KH&CN cũng như cho hoạt động ươm tạo những doanh nghiệp này. Hiện nay, cả nước có khoảng 2000 doanh nghiệp có tiềm năng trở thành doanh nghiệp KH&CN¹⁶.

Mặc dù đều có thể là technology startup nhưng doanh nghiệp KH&CN lại có điểm khác biệt lớn so với những doanh nghiệp khác ở chỗ, người thành lập ra họ hầu hết là những nhà nghiên cứu, nhà khoa học hoặc những doanh nhân có tuổi đời và kinh nghiệm trong lĩnh vực KH&CN khá cao. Họ gần như không tham gia vào những công đồng startup online hay những cuộc thi về startup, họ cũng không gọi vốn từ nhà đầu tư thiên thần hay quỹ đầu tư mạo hiểm. Thay vào đó, họ thường dựa vào tài chính của bản thân hoặc nguồn kinh phí ưu đãi từ nguồn ngân sách nhà nước để thực hiện những kết quả nghiên cứu của mình và đưa những kết quả đó vào ứng dụng để tạo thành sản phẩm hoàn thiện. Vì là những nhà khoa học, nhà nghiên cứu nên những cá nhân thành lập doanh nghiệp KH&CN không có nhiều kinh nghiệm kinh doanh và cũng không thể "nhảy bèn" với các cách thức tiếp cận nhà đầu tư và thị trường như những startup của người trẻ. Do đó, những startup là doanh nghiệp KH&CN cũng rất

cần được hỗ trợ để nâng cao kỹ năng quản lý, kỹ năng tiếp cận thị trường cũng như kỹ năng gọi vốn mà những startup trẻ thông thường có lợi thế hơn¹⁷.

Hỗ trợ của Nhà nước cho doanh nghiệp khởi nghiệp trong lĩnh vực công nghệ

Cộng đồng startup trẻ ở Việt Nam hầu như chỉ biết đến sự hiện diện của các nhà đầu tư, quỹ đầu tư, cơ sở ươm tạo và tổ chức thúc đẩy kinh doanh tư nhân. Sự đầu tư của Nhà nước cho các cơ sở ươm tạo tại một số viện nghiên cứu, trường đại học hay khu công nghệ cao như nêu trên dường như chưa có "sức hút" đối với cộng đồng startup trẻ. Tuy nhiên, lần đầu tiên vào năm 2013, Đề án Thương mại hóa công nghệ theo mô hình thung lũng Silicon tại Việt Nam (Vietnam Silicon Valley - VSV) đã được ra đời, do Bộ KH&CN bảo trợ và giao cho Cục Phát triển thị trường và Doanh nghiệp KH&CN chủ trì tổ chức thực hiện nhằm phối hợp, liên kết với những đối tác trong và ngoài nước để hình thành và thúc đẩy một hệ sinh thái hỗ trợ các startup trong các lĩnh vực KH&CN khác nhau. Một trong những mục tiêu chính của VSV là xây dựng được hệ thống các tổ chức thúc đẩy kinh doanh theo mô hình của Hoa Kỳ cho các startup và sẽ mang đến một kinh nghiệm mới mẻ cho startup khi được tiếp cận và huấn luyện chuyên sâu bởi những nhà cố vấn trong và ngoài nước sao cho họ không chỉ tự tin khi gọi vốn từ nhà đầu tư trong nước mà còn từ nhà đầu tư nước ngoài. VSV cũng sẽ thành lập một quỹ đầu tư để cung cấp cho startup vốn mới nhất định để thử nghiệm với sản phẩm kinh doanh của mình trước khi được đưa vào tổ chức thúc đẩy kinh doanh¹⁸.

Dự án FIRST giữa Bộ KH&CN và Ngân hàng Thế giới với tổng kinh phí lên đến 110 triệu USD cũng sẽ hỗ trợ các startup trong lĩnh vực công nghệ thông tin và truyền thông, cơ khí chế tạo máy và tự động hoá, công nghệ sinh học và công nghệ vật liệu mới¹⁹.

Cục Phát triển thị trường và Doanh nghiệp KH&CN thuộc Bộ KH&CN đã thành lập hai trung tâm hỗ trợ doanh nghiệp KH&CN là Trung tâm Ươm tạo và Hỗ trợ doanh nghiệp KH&CN và Trung tâm Đào tạo và Hỗ trợ phát triển thị trường công nghệ với chức năng ươm tạo một số doanh nghiệp KH&CN điển hình, hỗ trợ các vườn ươm doanh nghiệp KH&CN cũng như đào tạo khởi nghiệp trong các lĩnh vực KH&CN khác nhau²⁰. Sự ra đời của những trung tâm này cùng với những hợp phần hỗ trợ doanh nghiệp KH&CN, hoạt động ươm tạo doanh nghiệp KH&CN của Chương trình 592 được mong đợi sẽ đóng vai trò quan trọng trong việc thúc đẩy một lần sóng mới trong phong trào khởi nghiệp dựa trên các kết quả nghiên cứu khoa học và phát triển công nghệ trong nước.

Ngoài những hỗ trợ nêu trên, nhiều chuyên gia cho rằng để Nhà nước có thể thực sự đóng vai trò quan trọng trong

việc khuấy động phong trào khởi nghiệp dựa trên công nghệ thì rất cần xây dựng cơ chế, chính sách khuyến khích đầu tư của cả Nhà nước và tư nhân cho doanh nghiệp KH&CN ở Việt Nam. Những nước như Hoa Kỳ, Israel, Hàn Quốc, Nhật Bản, Malaysia đều đã rất thành công trong việc xây dựng một hệ thống sinh thái khởi nghiệp hiệu quả của quốc gia thông qua những quỹ đầu tư, công ty đầu tư cho doanh nghiệp khởi nghiệp dựa trên công nghệ. Việt Nam không thể không hòa vào xu thế chung này của thế giới nếu mong muốn có sự đột phá trong việc xây dựng hệ thống sinh thái khởi nghiệp cho mình ²¹.

^{17,23} Anh-Minh Do Technasia. 2014. "A comprehensive look at Vietnam's startup ecosystem in 2014: 6 investors, 10 incubators, and lots more". Truy cập ngày 13.3.2014, từ <http://www.technasia.com/comprehensive-on-vietnam-incubator-ecosystem/>.

^{18,19} Báo cáo của đại diện IDG Ventures Vietnam tại Hội thảo "Ươm tạo doanh nghiệp KH&CN trong các trường đại học, viện nghiên cứu, kinh nghiệm quốc tế và thực tiễn ở Việt Nam" do Cục Phát triển thị trường và Doanh nghiệp KH&CN, Bộ KH&CN, tổ chức ngày 6.8.2013 tại Hà Nội.

^{20,21} Anh-Minh Do Technasia. 2013. "A comprehensive mindmap of Vietnam's startup ecosystem". Truy cập ngày 1.11.2013, từ <http://www.technasia.com/mindmap-vietnam-startup-ecosystem/>.

² Báo cáo của PGS.TS Jane Lu, Giám đốc Trung tâm ươm tạo, Đại học Tân Ước, Đài Loan tại Hội thảo "Chính sách phát triển cơ sở ươm tạo doanh nghiệp KH&CN tại các trường đại học: bài học kinh nghiệm quốc tế" do Cục Phát triển thị trường và Doanh nghiệp KH&CN và Văn phòng Hội đồng Chính sách KH&CN Quốc gia tổ chức ngày 1.8.2014 tại Hà Nội.

¹¹ Cục Phát triển thị trường và Doanh nghiệp KH&CN, Đề tài "Nghiên cứu, đề xuất giải pháp hỗ trợ tài chính trong hoạt động ươm tạo các doanh nghiệp KH&CN".

¹² Theo trao đổi trực tiếp giữa nhóm nghiên cứu và một số startup, cơ sở ươm tạo doanh nghiệp KH&CN.

¹⁴ Theo trao đổi trực tiếp giữa nhóm nghiên cứu với các đối tượng tổ chức cuộc thi.

¹⁵ Theo trao đổi trực tiếp giữa nhóm nghiên cứu với một số nhà đầu tư, nhà ươm tạo doanh nghiệp và ban tổ chức một số cuộc thi khởi nghiệp.

¹⁶ Báo cáo của đại diện Cục Phát triển thị trường và Doanh nghiệp KH&CN, Hội nghị "Phát triển doanh nghiệp KH&CN" do Bộ KH&CN phối hợp với UBND tỉnh Quảng Ninh tổ chức ngày 9.11.2013 tại TP Hạ Long, tỉnh Quảng Ninh.

¹⁷ Theo trao đổi trực tiếp của nhóm nghiên cứu với các đối tượng doanh nghiệp KH&CN.

¹⁸ Cục Phát triển thị trường và Doanh nghiệp KH&CN, 2013. Thuyết minh "Đề án Thương mại hóa công nghệ theo mô hình thung lũng Silicon tại Việt Nam".

¹⁹ Viện Thông tin về dự án First từ <http://first-most.vn/>

²⁰ Theo Điều lệ của Cục Phát triển thị trường và Doanh nghiệp KH&CN và chức năng, nhiệm vụ của 2 trung tâm thuộc Cục.